

De levende huid van de aarde

Bodemboer grijpt terug op oude kennis, maar gebruikt ook nieuwe technologieën

Wereldwijd neemt de bodemkwaliteit af en wordt de voedselproductie bedreigd. De oorzaak ligt vaak bij de landbouw zelf die met intensief en eenzijdig bodemgebruik, kunstmest en landbouwgif vruchtbaarheidsverlies in de hand werkt. In het Jaar van de Bodem wil ook Slow Food laten zien dat het anders kan. We spraken met de biologisch-dynamische melkveehouder Gerjo Koskamp die denkt en werkt vanuit de bodem.

door **Marianne Fischer**, convivium Amsterdam
fotografie **Fransjan de Waard**

Boerderij Ruimzicht ligt in het Gelderse Halle, zo'n 10 kilometer ten oosten van Doetinchem. Gerjo Koskamps grootouders stichtten er eind jaren twintig van de vorige eeuw het familiebedrijf, kort na de ontginning van de lokale zandgronden. 'Ik kom van de zandgrond en ik houd ervan,' vertelt de boer. 'Onze bodem is weliswaar relatief arm, maar zijn droge karakter is ideaal om koeien op een zo natuurlijk mogelijke manier te houden. De dieren kunnen bij ons vrijwel het hele jaar door buiten lopen.'

Werken in harmonie met de natuur zou je het credo van Koskamp kunnen

noemen. Tijdens zijn studie aan de Wageningen Universiteit werd hij 'biominded', zoals hij het noemt, en vooral de beginselen van de biologisch-dynamische landbouw trokken hem aan. De keuze om het landbouwbedrijf voortaan naar biodynamische principes te voeren, was dan ook een logisch gevolg van Koskamps visie en zijn wens een agrarisch ecosysteem te creëren.

Essentieel voor zo'n ecosysteem is een gezond bodemleven: een grote ondergrondse diversiteit aan humus producerende, bodemstructuur verbeterende en planten met nutriënten verzorgende schepsels als regenwormen, bacteriën en schimmels. Van landbouwgif gaan

deze bodembewoners dood, de natuurlijke wijze waarop planten mineralen en meststoffen opnemen wordt verstoord en de kans op ziektes groeit. Dus zal de boer opnieuw gif en kunstmest gebruiken en zo ontstaat een vicieuze cirkel die volgens Koskamp op een verkeerd uitgangspunt berust: het voeden van de plant in plaats van het voeden van de bodem.

Het juiste voedsel voor het bodemleven is organische stof, eveneens horend bij duurzaam bodembeheer. Op het land van Ruimzicht wordt stromest gebruikt die over een periode van maanden langzaam in compost is omgezet. 'De beste mest', zegt Koskamp, 'zo mooi dat-ie uiteindelijk naar aarde gaat ruiken. In het voorjaar, als

Wat is bodem?

Bodem als basis voor de voedselproductie omvat het gedeelte van het aardoppervlak tussen vegetatie en gesteente en wordt ook als 'de levende huid van de aarde' aangeduid. In deze huid krioelt het van het leven, van met het blote oog zichtbare en onzichtbare bewoners zoals regenwormen, aaltjes, roofmijten, springstaarten, algen, bacteriën en schimmels. Bij elkaar vertegenwoordigt dit bodemleven een grotere biodiversiteit dan wat boven het maaiveld aanwezig is. En hoewel ze slechts een fractie van het bodemge-

heel vormen, zijn deze organismen door hun complexe samenspel, onderling én met planten, essentieel voor de bodemvruchtbaarheid. Het ontstaan van bodem begint met de vertering van gesteente, een langdurig, het menselijk tijdsbestek overschrijdend proces. Gezonde, vruchtbare bodem met een goede structuur bestaat voor ongeveer de helft uit minerale deeltjes zoals zand en klei, voor circa 20 procent uit lucht, voor 20 procent uit water en voor de overige vijf tot 10 procent uit organische stof. Die bestaat weer uit voornamelijk humus, plantenwortels en voor een klein deel uit het eerder genoemde bodemleven.

Bodembescherming is niet alleen voor de voedselzekerheid onontbeerlijk, maar dient ook het behoud van andere belangrijke bodemfuncties: het filteren en vasthouden van water en het vastleggen van koolstof.

Voor informatie over de bodem en duurzaam bodembeheer zie onder andere:

– www.jaarvande bodem.nl

– *Bodemsignalen. Praktijkgids voor een vruchtbare bodem*, een uitgave van Roodbont Publishers en het Louis Bolk Instituut

– Wereldbodemmuseum Wageningen, www.isric.org

Boven: Gerjo Koskamp, rechts: de vijf Bodemboeren.

de bodem het toelaat, verdelen we de mest op het weiland; de wormen mogen dan de rest doen. We ploegen nauwelijks, omdat het bodemleven erdoor letterlijk op zijn kop gezet wordt. Alleen de percelen waar we na grasklaver graan telen, worden eens in de vijf jaar geploegd.

Ook bovengronds werkt Koskamp aan een weelderig tierende soortenrijkdom. Op de huiskavel heeft hij Alexandrijnse klaver, cichorei, wilde peen, peterselie, smalle weegbree, duizendblad, kleine pimpernel, karwij, veldbeemd en witte klaver gezaaid, het 'saladebuffet' voor zijn koeien. In het kruidenrijke grasland bloeien made-liefjes, paardebloemen – 'een plant vol levensenergie, de koeien zijn er dol op' –, veldzuring, veldbeemd, zachte dravik, hondsdrif en leeuwenbekje. En niet te vergeten, een aantal klaversoorten, vlinderbloemigen die stikstof in de bodem brengen, hem met hun uitgebreide wortelstelsel los maken en gangen voor regenwormen boren.

Door op de huiskavel niet te maaien en de koeien in het hoogseizoen vijf tot zes keer per dag te verplaatsen zorgt Koskamp ervoor, dat planten enerzijds kunnen uitzaaien en anderzijds genoeg bladoppervlak voor fotosynthese overhouden om snel weer te herstellen. 'En de koeien, tenslotte herkauwers, krijgen veel meer stengels binnen – veel beter dan het spinazievoer dat er zo doorheen vliegt,' zegt Koskamp, doelend op de hoge voedingswaarde van dit gevarieerde weilandmenu.

Ook voor zijn ouderwetse dubbeldoelkoeien, een eigen kruising van Maas-Rijn-IJsselvee, Fries-Holstein en Zuid-Duits

Fleckvieh, streeft hij naar natuurlijke leefomstandigheden. Hij onthoort de dieren daarom niet en houdt in zijn 'familiekudde' alle leeftijdsgroepen bij elkaar. Met goed resultaat: 'De koeien zijn niet afgestompt, hebben duidelijker dan voorheen eigen karakters en zijn heel vitaal en sterk. Driekwart heeft al geen krachtvoer meer nodig – de veearts komt amper meer langs.' Wat ook aan het gebruik van homeopathische middelen ligt,' zegt Koskamp. Antibiotica heeft hij al ruim 12 jaar geleden in de ban gedaan.

Het beste bewijs dat het extensieve weilandbeheer loont, levert de natuur zelf. 'Wij zien op alle fronten vooruitgang,' meldt Koskamp enthousiast. 'Na regen staan hier nog maar zelden plassen omdat de bodemstructuur verbeterd is. Steeds meer planten komen terug, het wemelt van de insecten en regenwormen, er zitten kwartels in het grasland en de gele kwikstaart is er weer; er zijn er zeker dertig die met onze kudde meevliegen.'

Dient zich tot slot de vraag aan of zijn manier van boeren ook een smakelijke weerklank op het bord vindt. Gerjo Koskamp lacht: 'Een biefstuk of naegelholt van mijn eigen koeien vind ik zelf het beste. En laatst hebben we met de kinderen van de boerderijschool boter geschud van onze melk. Een buurmeisje van een gangbaar melkveebedrijf vond die boter zo ontzettend romig, lekker en mooi van kleur dat het kind zich afvroeg of boter van de melk van haar ouders ook zo lekker zou kunnen worden. Ze wil het thuis testen. Ik ben benieuwd.'

Voor meer informatie en producten van Boerderij Ruimzicht zie www.boerderijruimzicht.nl.

Bodemboeren, The Movie

Hoe groot en bedreigend ook, de werkelijke bodemproblemen blijven in de film **Bodemboeren** letterlijk buiten beeld. Hier geen shots van door overbemesting, uitdroging, verdichting of erosie aangetaste akkers waar klaaglijke strijkmuziek onder is gezet. Auteurs Fransjan de Waard en Joris van der Kamp doen niet aan hyperige rampexploitatie om de boodschap over te brengen dat duurzaam bodembeheer niet alleen hard nodig, maar ook mogelijk is.

Vijf biologisch en biologisch-dynamisch werkende akkerbouwers en veehouders die de bodem vooropstellen, waaronder Gerjo Koskamp, leveren de bewijsvoering. De hoofdpersonen, door de filmmakers wegens hun vakmanschap met de naam 'bodemboeren' onderscheiden, overtuigen met hun inspirerende verhalen.

Hoe zij, op zoek naar evenwicht, observeren en leren van natuurlijke processen, de bodem trachten te voeden, te ontzien en te verbeteren, door terug te grijpen op oude kennis zoals het zorgen voor sluitende kringlopen of het gebruik van nieuwe technologieën zoals gps-systemen voor het machinaal werken op vaste rijpaden in het veld.

En niet in de laatste plaats door de vruchten die hun toewijding afwerpt: groeiende biodiversiteit in, op en boven de bodem, gezonde gewassen en vitale, sterke dieren. *En passant* krijgt het publiek een kijkje in het verborgen universum dat bodem heet. Een openbaring.

Bodemboeren is op 27 juni te zien tijdens het **Food Filmfestival on tour** in Utrecht. Voor meer informatie over de film, de boeren en vertoningen zie www.bodemboeren.nl.

